

husitskou minulost. Konečně kontrast vznešené minulosti a malátné přítomnosti postihuje paralelismus strnulé africké krajiny, kterou prošel lev zanechávaje ji v němém ustrnutí, a teskného ticha v Čechách, kudy jen jednou kráčel národ lev a dosud všichni cítí, že „jsme zde ve lví říši“ (*Ve lví stopě*).

Úloha křesťanského mýtu ve vlastních pátečních zpěvech je již poněkud jiná než v BALADÁCH A ROMANCÍCH. Jestliže tam šlo hlavně o oživení představ už zakořeněných v lidu, zde dochází k aktivnímu využití mýtu k obraznému zvýraznění osudů vlasti a především k zdůraznění osobně prožívané bolesti nad tímto osudem. Proto také nevzniká rozpor mezi aktualizací tradičního křesťanského mýtu a odkazy na husitskou tradici. Obojí má totiž stejnou funkci a obojí je chápáno ve svém sociálním dosahu. U husitství je to zjevné, u mýtu to přímo dokládá nejstarší báseň sbírky *Ukolébavka vánoční*, v níž Jezulátko „chudých lidí chudé dítě“ se stává symbolem svobody lidstva, jak se to zhusta dalo v ideologii demokratických a utopických proudů 19. století.

Zpěvy páteční, Nerudův odkaz národu, zůstaly nedokončeny; je to však torzo, které novým pojetím časové poezie, využitím rozmanitých forem rozvitých přirovnání i osobním citovým prožitkem stvořilo nový patos, jehož vliv je patrný už v parabolické politické poezii Macharově i v sociálních verších Bezručových, který však — jak svědčí četné ohlasy i citace v poezii Horově, Halasově, Seifertově i Neumannově, vzniklé v politicky vypjatých chvílích — natrvalo poznamenal veškerou českou politickou a sociální poezii.

zp

Železná košile - Jaroslav Kolman Cassius 1938

Železná košile patří ke skupině básnických knih, jejichž zásluhou se jejich autor, předtím novinář pravicového bulvárního tisku a autor literatury ovlivněné žurnalismem, zařadil už na prahu staršího svého věku mezi vynikající básníky třicátých a čtyřicátých let. Hlavní podíl na tomto překvapivém uměleckém vzestupu má autorův obrat k tématu mládí a rodné venkovské usedlosti a básnická metoda využívající stylizace vzpomínky; tyto na první pohled běžné záležitosti pojal Kolman zcela originálně, neobyčejně dramaticky a tak, že zkušenost mládí je tu nikoli reprodukována, ale nově tvo-

řena podle ryze básnických zákonitostí. Proto je zdrojem intenzivního působení. V letech národního ohrožení se na tento tematický okruh navrstvily motivy kolektivního zápasu o zachování češství a organicky s ním splynuly. Vznikla poezie monumentalizovaného mužného postoje, který prostupuje intimní i sociální sféru života.

Rada básní prvního (nepojmenovaného) oddílu sbírky *Železná košile* patří ještě do staršího okruhu Kolmanových návratů k venkovskému mládí, do návratů motivovaných více či méně osobně. Tak báseň *Vzpomínka* přivolává zdávna následující výjev: na chodbě venkovského stavení, „kde bzukot hmyzu zní“, dívka krájí pro malého chlapce chleba, řízne se přitom do prstu a chlapec jí saje krvácející ránu. Účinky aktu vzpomínání se projevují nikoli v měkkém konvenčním oparu snivosti, ale v tom, že jednotlivé uzlové body výjevu vystupují izolovaně z trvajících okolní temnoty zapomnění a ve svém zcela novém, neúplném propojení nabývají latentně obrazné hodnoty. Běžná událost je předvedena jako jeden z uhrančivých momentů zrodu lidské osobnosti a je ve svém působení nevyčerpatelná; v tomto smyslu žije i po létech. Právě takto, v perspektivě děsu a očarování, vzrušujícího zážitku a otvírajících se hlubin, pojal Kolman vzpomínkovou evokaci mládí v předchozí sbírce *Ověn*, s podobnou māmivostí jí dává zaznít i v *Železně košili*, např. v básni *Očistec lásky*. Ale už úvodní báseň celé sbírky programově ohlašuje přeměnu představy domova z toho, co bylo možno přirovnat k hnízdu, v dynamickou hodnotu, která žije dnes a teď, v něco, co bije křídly a činem uniká zániku. Je to zrazenost domova, to, že skutečný domov rodu je vyhaslý a opuštěný, co činí lyrický subjekt svobodným a umožňuje mu pochopit a vyslovit dramatičnost nehmotného domova vzlétajícího (báseň *Křídla domova*). Démonickými přisvity hraje obraz domova v básni věnované P. Bezručovi (*Básniku*), který oživuje především vědomí hanby, křivdy a hněvu, ve SLEZSKÝCH PÍSNÍCH spjaté s rodným krajem.

Po těchto předehrách prožívá lyrický subjekt v druhém oddílu (pojmenovaném stejně jako celá sbírka) obranné vzepětí osmatřicátého roku. Těchto deset básní není obrazem jednotlivých stadií krize; básně postihují — každá ze zcela nového, objevného úhlu — různé aspekty kolektivního zrání k obrannému činu. Pojem domova se Kolmanovi prudce rozšiřuje, ale nestává se proto abstraktnějším, neboť je prožíván stejně vášnivě a osudově jako představa rodného domu v lyrice vzpomínkové. Tradiční vlastenecké symboly boje za národ — meč, hrst hlíny, železná košile sv. Václava — procházejí v průběhu básně několikerým předpodstatněním; ožívají přitom nejen proto, že byly aplikovány na nové události, ale že se

životní zkušeností zkomplikovaly a zvrstvily, naplnily dramaticky se srážejícími významy. Tak hrst hlíny, dosud básníkovi asociovaná s pohřbíváním (kdy ji pozůstali berou do dlaně), k údivu mluvčího v době ohrožení náhle zavoní životem, ač by právě teď vlastně měla uštknout dlaň jako had a výronem jedu křečovitě semknout pěst i srdce v tvrdost balvanu; nejmíc se prodlévá právě u této představy — jaká by hlína podle očekávání měla být, a není (*Hrst země*). Podobně v titulní básni motiv železa napřed odkazuje k podkovám sbíraným pro štěstí, a ty jsou zas metaforami pro „tvrdá slova“ nalézána na cestách dosavadní Kolmanovy poezie. Teprve v konfrontaci s tímto vstupním významem, tentokrát ve významu nejkrajnějšího odhodlání k boji, je v závěru železo, železná košile zbrojí národního zápasu, který všechen kov spotřebuje k zabíjení nepřátel; i zde však zůstává dramatická dvojznačnost: železná košile se na okamžik stává i děsivou zhavou mřítí muk, navlečenou na tělo, znakem planoucího hněvu a uzamčení všech slov (od slov-podkov báseň začínala!) do klece mlčení.

Vášnivý prožitek nastávajícího zápasu je pro Kolmana o to konkrétnější, že jako jeden z mála autorů veršů r. 1938 mohl a dokázal začlenit do své poezie zažitou zkušenost vojáka první světové války. Válka, která nastává teď, je proto pro něho důvěrně známým a zároveň děsivým příznakem chystaného zabíjení, utrpení a ničení. Srovnává ji s tou minulou, mj. také v tom, že jeho generace před léty bojovala v cizích zemích, ale nové pokolení vojáků bude dýchat pach krve v krajině domova — nebude proto už vystupovat v úloze štvanců, ale jako mstitelé své vlastní sežehnuté země (*My a ty*). Spolu s příštím vojákem prohlíží lyrický mluvčí místa rodného kraje a rozeznává v nich úkryty, střílny, scenérie nastávajícího hrdinství a smrti (*Tentokrát tady*). Takové vidění dává Kolmanovi pocítit dobové situace jako skutečné rozhodující okamžiky vlastní a jejích synů, okamžiky vyzývající k mobilizaci všech sil, vytvářející osud (*Udeřila hodina*). Autor zároveň sám sobě hluboce ujasnil, že jediný lid je možným nositelem záchrany národa: v zástupu křičícím vlastenecká hesla pozoruje tři muže, rolníka, dělníka a básníka, kteří mlčí, protože vlast pro ně není heslem, ale životem práce (a pro dělníka i ocelovou pastí vykořisťování), podnětem vzpoury, oživotelkou srdcí — a právě tito muži se budou bít nejstatečněji (*Tři muži a jedna věc*). Toto demokratické stanovisko není v rozporu s romantičností básníkovy postoje, i když důraz na niterný svár vytrhává jedince ze zástupu a morální problém doby staví do osvětlení heroického individualismu. — Verše Železná košile byly dopsány v září 1938; ohlas mnichovské kapitulace už v nich není, je to poezie shromažďování sil k obraně. Tragický tón sbírky zazněl

silněji, když ji brali do rukou první čtenáři — už s vědomím, že síly byly pro tuto chvíli shromažďovány nadarmo. Další akty národního dramatu se odrážejí v následující Kolmanově sbírce *Hromnice hoří* (1939) a v dalších jeho verších válečných.

Druhé vydání Železná košile (1947) se značně liší od vydání prvního; autor je pojal jako výbor své občanské poezie z první války a z předvečera války druhé a text mnohých básní — zpravidla s negativními důsledky — přepracoval. mč

Života bído, přec tě mám rád - Fráňa Šrámek

1905

První autorova básnická knížka. Do její atmosféry zasvěcuje úvodní báseň s příznačným názvem *Blízko konce*, jejíž lyrický hrdina, „ani hříšník, ani spravedlivý“, „tulák jara“ se hlásí k hořké resignaci („blínem zraje to, co kvetlo krví“), k vědomí jediné životní eventuality — cesty „do močálů, do bažin“. Znechucení, ironické skeptické gesto — které se tu napájí i z literárních pramenů, z oblíbené četby přelomu století (iluze a beznaděje hrdiny Turgeněvova románu *Dým*, trpká analýza lásky z Tolstého *Kreutzerovy sonáty*, ozývá se i Wildova *Balada o žaláři v Readingu*) — prostupuje všechny roviny hrdinova postoje k životu. Poznává jeho aktivitu citovou v útržcích milostných příběhů, v nichž je láska nahlížena jako navždy ztracená a uplynulá, ať již smrtí milenky (*A umřela, Pohřbím ji v neděli*), nebo — již jednoznačně mimo klasická poetická schémata — banálním vyvanutím někdejšího citu (*Návštěva*). Na místo „romantické“ věrné a vášnivé lásky, všespalujícího citu se dostává láska-epizoda, okázale tělesná („dobře líbám, koušu taky“) a stále plně neuspokojující „hlad srdce“. Scenérie této lyriky jsou nejčastěji melancholické zešeřelé interiéry — za deště, večer, v noci, nebo prostředí města či ještě spíše předměstí. Celkové znechucení přerůstá v jednoznačně vyjádřený aktivní odpor vůči sociální skutečnosti, jejíž znevolňující tlak je tu přímo symbolizován vojenskou mašinérií (*Vojáci, Raport, Curriculum vitae*). Lyrický hrdina ve své vnitřní revoltě proti skutečnosti hledá kontakty s jinými vyvrženými (baladická báseň *Ada, Minka, Marta*) a s jinými bouřícími se (v básni *Psi chorál* už jednoznačně s hornickou masou českého anarchistického severu) a zakotvuje svou negaci ve víře v naplnění zatím ještě velmi nejasně formulované představy (*Kus*